

DOI 10.57589/srl.v70i3.4039
UDK 821.163.6'282(436.5).09:929Šuster A.

Marijan Dović

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede
marijan.dovic@zrc-sazu.si

BUKOVNIKI, CENZURA IN DRABOSNJAK, »POREDNI PAUR« IZ KOROTANA

Razprava obravnava literarno ustvarjanje Andreja Šusterja – Drabosnjaka (1768–1825) in njegov ne povsem pojasnjeni konflikt z oblastmi v začetku 19. stoletja, ki je koroškega bukovnika močno prizadel tako gmotno kot ustvarjalno. Izkaže se, da je Drabosnjak utegnil biti za cenzuro problematičen, ker je prevajal in razpečeval prepovedane ali nezaželene knjige, še zlasti pa bi znala biti sporna kritična mesta v njegovih ilegalno tiskanih brošurah *Svovenji obace* in *Latania*.

Ključne besede: Andrej Šuster – Drabosnjak, slovenska književnost na Koroškem, habsburška monarhija, cesarska cenzura, satira, parodija, *Svovenji obace*

This article deals with the literary work of the Carinthian folk poet and writer Andrej Šuster – Drabosnjak (1768–1825) and his conflict with the authorities at the beginning of the nineteenth century, which severely affected him both materially and creatively. The analysis shows that Drabosnjak may have been problematic because he translated and distributed forbidden or undesirable books, and that individual critical passages in his illegally printed brochures *Svovenji obace* and *Latania* may have been particularly controversial.

Keywords: Andrej Šuster – Drabosnjak, Slovenian literature in Carinthia, Habsburg monarchy, imperial censorship, satire, parody, *Svovenji obace*

Ko razmišljamo, kaj je sekularizirana habsburška cenzura v svoji zgodnji fazi preganjala z največjo vnamo, se med prvimi asociacijami verjetno pojavijo dela radikalnih razsvetljencev: prevratne socialne ideje Rousseauja, vrtajoči Voltairjev skepticizem ali d'Holbachova ostra zavrnitev krščanstva.¹ Asociacija je upravičena: številna dela francoskih, angleških in nemških razsvetljenskih mislecev, že pred tem večinoma vključena v papeški *Index librorum prohibitorum*, so se v drugi polovici 18. stoletja znašla tudi na novem cesarskem seznamu prepovedanih (Bachleitner 2021: 64–65, Svoljšak 2020: 191–94). Toda v resnici je imela habsburška cenzurna palica v tem obdobju dva konca: ni preganjala le idej, ki jih je razumela kot pretirano »napredne« in zato nevarne, temveč je skušala izkoreniniti tudi širok spekter idej in praks, ki jih je razumela kot »nazadnjaške« in zato ravno tako škodljive. Tako se je na udaru znašla popularna kultura visokega baroka s svojimi raznolikimi pobožnostmi, pasijoni, romanji, svetniškimi kulturi in seveda tudi z žanrsko pestro književno produkcijo, ki se je

---

¹ Razprava je nastala v okviru raziskovalnega projekta Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju (J6-2583), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

do sredine 18. stoletja v širšem srednjeevropskem prostoru bujno razmahnila (Ogrin 2020: 119–29).

Zmernim razsvetljencem v vrhu habsburške monarhije in cerkve se tovrstno čtivo ni zdelo najprimernejše, zato so mnoga dela uvrstili na državni seznam prepovedanih knjig, *Catalogus librorum a commissione aulica prohibitorum*, ki je postajal vse pomembnejši instrument regulacije pretoka knjig in idej v monarhiji. Omenjeni trend, v katerem se odraža značilni paternalizem razsvetljenskih elit, je treba razumeti v kontekstu težnje po reformiranju krščanstva: racionalizaciji verskega življenja, izločanju mistike in čudežev, zatiranju vraževerja, omejevanju romanj, procesij, pasijonov in podobnega – s čimer bi (pre)bujno cvetoče ljudsko duhovno življenje zamejili in podanike tesneje vpeli v okvir razsvetljenega imperija. Tako so bile v cesarski indeks, ki ga je od leta 1758 dalje izdajala avstrijska dvorna komisija in ga zatem redno osveževala, uvrščena tudi nekatera klasična baročna dela – med njimi denimo priljubljena besedila nemškega kapucina Martina Cochemskega, ki so se močno zasidrala tudi v slovenski rokopisni kulturi.²

Literarna dejavnost slovenskega podeželja, zlasti rokopisna in tiskana produkcija t. i. bukovnikov, ki je izhajala ravno iz omenjenih tradicij, je s tem drsela v območje ilegale. Vitalen segment slovstvene produkcije v slovenščini, ki ni bil usklajen z novim razsvetljenskim duhom, se je potencialno znašel na udaru cenzure. Bukovniki namreč niso le prepisovali, prirejali in prevajali iz knjig, ki so bile po novem prepovedane, temveč so s knjigami tudi trgovali in ob tem razvili nekakšen lokalni model književnega podzemlja – črnega trga, ki je svoje izdelke distribuiral v veliki meri mimo uradnih kanalov, cesarskih paragrafov in cenzurnih uradov. Medtem ko so evropski založniki, zlasti angleški in francoski, od nekdaj kovali dobičke na razvejenem tržišču prepovedanih knjig, potemtakem lahko tedanjo slovensko bukovniško produkcijo razumemo kot nekakšno miniaturno, podeželsko različico takšne literarne sive cone.³

Težko bi sicer pričakovali, da bo skromna in večinoma rokopisna bukovniška produkcija v slovenščini deležna velike pozornosti cesarske cenzure, ki je delovala v deželnih prestolnicah in se osredotočala na nadzor tiska – še zlasti, če upoštevamo, da je slovensko gradivo v bogatih dunajskih cenzurnih arhivih komajda zaznavno.⁴ Pa vendar so lokalne oblasti v začetku 19. stoletja vsaj v enem primeru ukrepale tudi zoper bukovnike – natančneje, zoper Andreja Šusterja – Drabosnjaka (1768–1825), najbolj plodovitega in izvirnega med njimi. Šaljivi koroški kmet-poet je na neki točki

² Kot razkrivata Bachleitnerjevi tabeli, se je Cochem v drugi polovici 18. stoletja uvrščal med največkrat prepovedane avtorje; najdemo ga v družbi Voltairja, Dorata, Rousseauja, La Mettrieja in Pallavicina; ostal je prepovedan tudi v prvi polovici 19. stoletja (Bachleitner 2017: 80, 168). Dela Cochemskega so sicer dosegala naravnost neverjeten uspeh: doživela so ne le na stotine nemških izdaj in ponatisov, temveč tudi prevode in tiske v drugih jezikih, zlasti češčini, priljubljena pa so bila tudi v slovenskem prostoru (Ogrin 2020: 130–34, Kotnik 1941a).

³ Tema je vsekakor zanimiva za samostojno študijo, a žal so podatki o obsegu tega trgovanja skopi in fragmentarni.

⁴ Na spletni strani <https://www.univie.ac.at/zensur/> (*Verpönt, Verdrängt – Vergessen?*) so zbrani podatki o cenzuriranih delih v habsburški monarhiji; edino zabeleženo prepovedano delo v slovenščini je anonimni rokopis *Shivljenje svetiga Joshta*, leta 1840 označen z »non admittitur«.

očitno postal tako moteč, da ga je bilo treba spametovati s silo – nemara celo dvakrat. Kakšen je bil ta poseg in zakaj je do njega prišlo? Preden si primer podrobneje ogledamo, si velja v spomin priklicati nekaj podatkov o književnosti bukovnikov in njihovega prvaka – Drabosnjaka.

Bukovniki in Drabosnjakova »čudna prikazen«

Slovenska bukovniška književnost, katere korenine segajo vse do protestantske dobe, se je v 18. in 19. stoletju najmočneje razmahnila na Koroškem, a tudi na Štajerskem in Gorenjskem. Vrzeli v slovstveni produkciji v slovenščini, zlasti pomanjkanje tiskov, so po svojih močeh skušali nadomeščati nešolani samouki, ki so se ukvarjali s prepisovanjem, prevajanjem in občasno tudi z ustvarjanjem izvornih del. Na kmetih, kjer je le malokdo znal brati in pisati, so bukovnike preprosto imenovali tiste, ki so se pečali s knjigami (bukvami). Bukovniška književnost je bila pestra: značilni žanri so bili apokrifna besedila (npr. romarske knjižice in apokrifne molitve), prepisi ljudskih knjig, zgodbe s svetopisemsko tematiko, svetniške legende, prerokbe, ljudske verske in moralistične igre ter pesmi – nabožne, ljudske in tudi satirične, ter različni zdravilski in praznoverski spisi, vraževni blagoslovi, prerokovanja in zagovori. Koroški bukovniki, poleg Drabosnjaka še Luka Maurer, Andrej Goričnik, Matija Žegar, Miha Andreaš in drugi, so posredno skrbeli za distribucijo priljubljenih apokrifnih knjig, kakršni sta bili *Kolemonov žegen* in *Duhovna bramba*,⁵ prvič tiskani sredi 18. stoletja; tovrstne brošure so šle v težkih časih dobro v denar, prodajale so se po sejnih, romanjih ipd. Konkretnih podatkov o obsegu tega trgovanja imamo resda malo, a vendarle dopuščajo sklep, da je ukvarjanje s knjigami za bukovnike, revne kmete, predstavljalo skromen vir dodatnega zaslužka (Reisp 1966: 1–4, Maurer-Lausegger 2016).⁶

Andrej Šuster, imenovan Drabosnjak po svoji kmetiji v zaselku Drabosinje pri Kostanjah (Köstenberg) severovzhodno od Vrbskega jezera (Wörthersee), je ustvarjal v klasični dobi koroškega bukovništva. Kot večina njegovih kolegov je bil tudi ta ljudski pesnik, dramatik in prevajalec pretežno samouk; možno je sicer, da je nekaj časa hodil v nemško šolo v Vrbi, verjetneje pa se je nemščine naučil iz prakse. Njegov obsežni in raznovrstni opus je večinoma ostal v rokopisih, ohranile pa so se tudi tri tiskane publikacije. Med njimi je najbolj znan *Pasion tu je popisvanie od terpleinia Jezusa Kristusa inu niegove žalostne matare Marie Devica*, edini Drabosnjakov tisk, ki je z gotovostjo datiran (1811). Naslovnica nam pove še, da je pasijon, ki ga je »u'druk« dal »poredni Paup«, vzet iz bukev, ki se imenujejo »Christe Leben Buch«. Predloga je bila torej knjiga Martina Cochemskega, prvič izdana leta 1676 v Kölnu, ki je bila v monarhiji prepovedana že s prvim cesarskim indeksom (*Catalogus* 1758: 50), prepoved

⁵ Nemška različica *Duhovne brambe* (*Geistliche Schild-Wacht*) je v cesarskem indeksu ravno tako dobila oznako »damnatur« (<https://www.univie.ac.at/zensur/>). Prim. tudi Maurer-Lausegger 2016: 41–45.

⁶ Tudi Šuster, ki je sam plačeval tisk svojih knjižic, je s knjigami trgoval: »Svoje in tuje, slovenske in nemške knjige, je razpečeval po deželi in jih prodajal po 15, 20 krajcarjev« (Reisp 1966: 11).

pa je ostala v veljavi vse do marčne revolucije in odprave predhodne cenzure.⁷ Iz nje je Šuster prevedel manjši del besedila, opis Marijinih bridkosti od velike srede do Jezusove smrti.⁸ Poleg knjižice, ki jo krajše imenujemo *Marijin pasijon*, sta znana še dva Drabosnjakova tiska: danes le v prepisu znani *Svoventji obace* ter zbirka parodičnih in satiričnih pesmi, ki nimajo skupnega naslova, a ji lahko po značilni prvi pesmi (*Ena lepa zelu nova latania od tah hudah shien*) nadenemo skrajšani naslov *Latania*.

Še preden se omenjenima tiskoma posvetimo podrobneje, velja opozoriti na osupljivo ustno izročilo, ki se je spletlo okrog Drabosnjaka, »čudne prikazni« na »literarno-historičnem polju slovenskega Goratana« (Maierhofer 1906: 2). Ta nekoliko nezanesljiva, a bogata tradicija Drabosnjaka upodablja kot vsestransko in izstopajočo ustvarjalno osebnost. Primarna dejavnost, kmetovanje, mu ni šla najbolje od rok, a je zato toliko raje slikal panjske končnice, popravljal ure, pisal in pesnil: verzi so »viseli tudi po stenah v njegovi izbi in kozolec je imel ves popisan«; ženskam je »zlagal verze, dekletom prerokoval iz kart in dlani, možem hudomušno pomagal kopati zaklade s Kolomonovim žegnem, pa se je vselej izkazalo, da jih je dvignil že nekdo pred njimi« (Reisp 1966: 10). Vedno je nosil s seboj usnjeno torbico, v kateri je imel svinčnik in »šrifte«; za klobukom naj bi imel poleg tega zataknenih nekaj listov papirja. Šaljivi kmet je pogosto govoril kar v rimah (»rajmih«); v sosedni vasi je imel tovariša, s katerim sta redno občevala v vezani besedi; če ga je kdo užalil, se mu je oddolžil s satiričnimi verzi (prim. Maierhofer 1906: 2). Očitno je torej gojil tudi redko večščino pesniške improvizacije – in, mimogrede, improvizacija, vsakršen *ex tempore*, je še ena izmed plati umetnosti, zlasti v dramatik, ki jo je razsvetljska cenzura težko prenašala in jo je skušala izkoreniniti.⁹

Janko Maierhofer je leta 1906 v celovškem *Miru* takole opisal Drabosnjakov ne navadni delovni postopek – vir za podatek so bili možakarji, ki so še v njegovem času ponosno recitali na pamet rajme »starega Drabosnjaka«:

Če je na njivi oral, si je pripravil na vsak kraj brazde nekako stojalo, na katerem je imel pripet majhen listek ter pripravljeno črnilo in gosje pero. Zamišljeno je stopal za plugom in med vračevanjem si je hitro zabeležil nov stih. Motiti ga tedaj ni smel nihče, ter ga tudi ni bilo priklicati na noben način. Zoral pa je včasih vse narobe, zamujal čas počitka, južine itd. (Maierhofer 1906: 2)

Anton Trstenjak, ki se je opiral na podatke koroških intelektualcev generacije za Drabosnjakom, v knjigi *Slovensko gledališče* (1892) navaja podobno zgodbo in omejnja tudi govornice o bukovnikovih domači tiskarni ter zaplembi črk: »Kadar je Andrej

⁷ Na spletnem iskalniku <https://www.univie.ac.at/zensur/> se je mogoče prepričati, da so izdaje in prevode Cochemskega v rubriko najstrožje prepovedanih (»damnatur«) razvrščali praktično do konca; še leta 1847 je nemški ponatis *Das große Leben Christi* dobil oznako »erga schedam«, kar pomeni, da je bilo treba za branje pridobiti posebno dovoljenje.

⁸ V kratkem prispevku Franca Kotnika »Drabosnjak in Cochem« (Kotnik 1941a: 175–76) izvemo, kako izjemno priljubljena je bila Drabosnjakova knjiga v širšem koroškem prostoru še desetletja po prevajalčevi smrti.

⁹ Bachleitner (2017: 247) denimo poroča o zatiranju razvpitih improvizacij Johanna Nestroya. Birokratizirana (pred)cenzura pač prenese le fiksirano črko – tisk, ki ga lahko knjižni revizor do vejice natančno preveri in ugotovi, ali si ni avtor nemara privoščil kakšne potegavščine.

Drabošnjak oral, je imel na vsakem koncu knjigo, v katero je zapisaval 'rajme', katere je izumil pri vsaki brazdi. Pravi se, da je A. Drabošnjak imel svojo tiskarnico, v kateri je sam knjige tiskal; toda ne vem, zakaj mu je vlada konfiscirala črke« (nav. v Kotnik 1913: 2).

Drabosnjak je bil resnično ljudski pesnik v najširšem pomenu besede. Na podlagi različnih virov vemo, da so bila njegova dela neverjetno priljubljena in so med ljudmi živela še dolga desetletja po njegovi smrti. To velja zlasti za verzificirano pasijonsko igro *Komedija od celiga grenkiga terplenja ino smerti Jezusa Kristusa našiga lubiga Gospoda*, ki jo je Drabosnjak prevedel oz. priredil iz nemščine leta 1818,¹⁰ pa tudi za *Igro od zgubljaniga sina* in druge nabožne ljudske igre. Pesnika je preživel tudi tiskani *Marijin pasijon*, ki so ga skoraj stoletje pozneje nekatere koroške ženice še vedno znale na pamet. Ne nazadnje pa so ga krepko preživele tudi številne zabavne anekdote o kmetu-rajmarju in pikre satirične pesmi, ki so bile tako priljubljene, da so jih mnogi kmetje v okolici recitirali še konec 19. stoletja (prim. Maierhofer 1906: 2, Kotnik 1950, Reisp 1966).¹¹

»Nepojasnjena nesreča«: Drabosnjak in cenzura

Med prvimi, ki je poročal o Drabosnjakovem konfliktu z oblastmi, je bil Lipe Haderlap, ki je v opombi pod močno predelanimi odlomki pesnitve *Svovenji obace v Koroških bukvicah* leta 1887 zapisal: »Drabozniku so knjige z Vernbergi (Wernberg pri Belaci) tiskane pobrali in mu nadaljno izdavanje prepovedali, torej je imel veliko škodo« (nav. po Kotnik 1913: 1). Opombo je Haderlap pristavil k verzoma, ki se po njegovem mnenju nanašata na omenjeni dogodek:

Saj veste, kako so z menoj naredili,
Mi škodo na glavo navalili. (Kotnik 1913: 1)

Natanko takšna verza bi pri Drabosnjaku iskali zaman, saj je Haderlapova predelava *Obaceja* izrazito samovoljna. A tudi v izvorniku (h kateremu se še vrnemo) najdemo verze, ki merijo na izdajstvo dobrega prijatelja in nesrečo, ki je pesniku prizadejala veliko »shkodo« – v verzu »Da utam buase velko dnarjou bo« izvemo, da je bilo v nekem blagu (»buase«) veliko denarja. Če je omenjeno mesto iz *Obaceja* res namig na zaplembo knjig, je torej mogoče sklepati, da je Drabosnjak kot bukovnik vendarle tudi nekaj zaslužil z razpečevanje knjig in brošur (prim. Kotnik 1913: 15–16). France Kotnik takole poroča o svojih dognanjih na podlagi terenskih poizvedb o zaplembi in tiskarni:

Tudi stari Cavznik je vedel praviti, da so nekoč Drabosnjaku vse knjige vzeli, in sicer »Kokolomonov žegen«, »Salomonove bukve« ter »Šibilje«. In stari Kleber v Logu pri Vrbi mi je pravil, da je imel Drabosnjak doma tiskarja, ki mu je v hiši tiskal knjige. O tiskarni poroča tudi Anton Trstenjak. Kleber mi je tudi pripovedoval, da so Schusterja radi knjig zaprli v Rožeku, ker ga je ovadil sovražnik, češ da ima doma tiskarja in da potem sam tiskane bukve prodaja. (Kotnik 1913: 16)

¹⁰ Za naslovom beremo tole pojasnilo: »iz nemčiga v koroško špraho v rajme napraulano«.

¹¹ Morda gre za pesmi iz *Latanije*, a povsem verjetno se zdi, da je bilo takšne poezije več in je danes izgubljena.

Domnevo o primitivni domači tiskarni Kotnik naposled zavrne; meni, da kaj takšnega v vlažni in temni kleti ne bi bilo mogoče, vsaj pri *Marijinem pasijonu* pa že kakovost tiska izključuje domačo proizvodnjo. Za zgodbo ponudi sledečo razlago:

Pripovedka o tiskarni je pač na ta način nastala, da je ljudstvo preneslo prepoved izdajanja knjig (ali posamezne knjige – mogoče Svovenjega OBACEja) na dom, kjer se je kaka komisija oglasila in konfiscirala tiskovine. Gotovo pa je, da je na kak prepovedan način obelodanil svoje »rajme«, kajti nahajajo se v njih mesta, ki bi jih bila zaplenila vsaka avstrijska cenzura – posebno za časa Ferdinanda I. (Kotnik 1913: 16)

Podatki o cenzurni zaplembi in domnevni ilegalni tiskarni torej ostajajo skopi in nezanesljivi: ni jasno, kdo je Drabosnjaka obiskal, kdo je obisk odredil in kdaj natanko se je to zgodilo. Raziskovanje je za Kotnikom povzel Branko Reisp, ki je v spremni študiji k faksimilu *Parodij in satiričnih pesmi* dopustil možnost, da je Drabosnjak sam tiskal obe »posvetni« pesnitvi: »V zakotni pisarni s primitivno tehnologijo bi mogla nastati kvečjemu Svovenji obace in Latanija, medtem ko je Marijin pasijon izdelala tiskarna, preskrbljena z vsemi tiskarskimi potrebščinami« (Reisp 1966: 11). O zaplembi pa je zapisal:

Pri tem ga je zadela doslej nepojasnjena nesreča. Zaplenili so mu knjige in ga menda celo zaprli. O tem dogodku sta se ohranili dve tradiciji. Ena trdi, da so nekoč Drabosnjaku vzeli vse knjige, in to Kolomonov žegen, Salomonove bukve in Šibilje. Izdal ga je prijatelj. [...] Po drugem izročilu pa mu je posvetna in cerkvena oblast okoli leta 1820 zaplenila vse knjige in spise, poslala ponje biriča, Šusterja pa v Celovcu obsodila, češ da hujska zoper gospodo. Zaradi kazni je bil Drabosnjak ob premoženje in mu je bilo prepovedano pisati in še kaj tiskati. (Reisp 1966: 11–12)

Reisp je takoj zatem artikuliral zanimivo domnevo, da so oblasti zoper Drabosnjaka nastopile dvakrat:

Prvič zaradi nedovoljenega trgovanja s praznoverskimi spisi in drugič zaradi obeh ilegalnih tiskov: Svovenjega obaceja in Latanij, ki sta bila v nasprotju ne le s cenzurnimi predpisi, ampak sta vsebovala osti proti družbi in cerkvi. Prav ta dva tiska sta morala oblasti opozoriti na Drabosnjakovo delovanje, in ker sta bili konfiskacija in obsodba običajno združeni s prepovedjo vsakega podobnega delovanja, je malo verjetno, da bi Drabosnjak še mogel ilegalno izdati knjižico z reminiscenco na ta dogodek. (Reisp 1966: 12)

Domneva vsekakor deluje privlačno: v prvem primeru bi torej šlo za poseg v črni trg (prepovedane ali vsaj nezaželene) duhovne literature, v drugem pa za cenzorski poseg v ožjem smislu – in sicer za represivno pocenzuro del, ki sta se izmuznili sicer zapovedani predhodni cenzuri. Gotovo je bil za Drabosnjaka udarec boleč tako v človeškem in tudi materialnem smislu: biografi večinoma ugotavljajo, da je šlo potem z njim le še navzdol – njegova pot se je končala s propadom kmetije, ki jo je prevzel novi gospodar, vdajanju alkoholu in smrtjo v gostaštvu.¹²

Ker tudi raziskovalci, ki so se še lahko opirali na oralne vire in podatke o pesniku iz prve ali druge roke, Drabosnjakovega konflikta s cenzuro niso mogli zanesljivo

¹² Glede pijančevanja ni povsem jasno, ali je »tudi alkohol uničil kmeta Drabosnjaka« (Kotnik 1913: 20) ali pa se je alkoholizma »še pravi čas zavedel in rešil« in se v zadnjih letih »zatekal v obskurno psevdoreligiozno slovstvo« in se sploh tolažil z nabožnim čtivom (Reisp 1966: 13).

rekonstruirati, utegne zgodba ostati nedorečena. Kljub temu upravičeno zbuja interes – kaj neki bi se utegnilo skrivati v Drabosnjakovem delu takšnega, da bi izzvalo oblast k represiji? V nadaljevanju se bomo odgovoru poskusili približati s pozornim »cenzorskim« branjem nekaterih zanimivih mest v obeh Drabosnjakovih tiskih, ki sta pretežno posvetne narave.

Svojenji obace: družbena kritika v »rajmih«

Svojenji obace – naslov bi lahko modernizirali v *Slovenski ABC* – je najverjetneje nastal okrog leta 1808 (datacija ni povsem zanesljiva), njegovo vsebino pa danes poznamo le po zaslugi Franca Kotnika, ki je leta 1941 objavil prepis že nekoliko poškodovanega primerka – sled za tem edinim znanim izvodom se je pozneje izgubila (prim. Kotnik 1941: 51).¹³ Pred tem sta sicer odlomke objavila Haderlap in Maierhofer, ki pa sta verze tako izmaličila, da bi na podlagi teh objav – v njiju lahko na delu opazujemo značilno kombinacijo estetske in ideološke cenzure – dobili povsem zgrešeno sliko o pesnitvi. Zlasti objava koroškega duhovnika in narodnjaka Janka Maierhoferja v celovškem *Miru* je hudo problematična, saj avtor uvodoma zatrdi, da podaja »večino pesnitve ... le tuintam malo predelano« (Maierhofer 1906: 2).¹⁴ Nič od tega ni res: večina pesnitve je izpuščena, med drugim osti zoper gosposko in duhovščino, kar pa je ostalo, je iznakaženo do nerazpoznavnosti – gre torej za tipičen primer cenzorske *ekspurgacije*.¹⁵

Skoraj naključje je torej, da danes poznamo verodostojen prepis tega presenetljivega tiska.¹⁶ Kotnik domneva, da Drabosnjak v pesnitvi vsaj deloma sledi neidentificirani nemški predlogi, a vsekakor velik del verzov deluje izrazito osebno. Kot nakazuje že ime, se *Obace* naslanja na tradicijo abecednih akrostihov (stare bizantinske »azbučne« molitve), formo, ki je bila v srednjem veku priljubljena po vsej Evropi, pa tudi na srednjevisokonemško tradicijo »Spruchdichtung«.¹⁷ Abecedna struktura pri Drabosnjaku nima posebne teže, kot je pravilno ugotovil že Kotnik: »V estetskem pogledu je abecedni akrostih popolnoma podrejenega pomena. Skoraj bi rekel, da je samo poetična igračka« (Kotnik 1941: 42). V resnici je njen učinek pretežno zunanji, skoraj le vizualen,

¹³ Naslov je »uredniški«, saj tisk najverjetneje ni imel naslova; vir zanj je torej sedmi verz uvoda, ki se glasi »Vtam svoveniam OBACE«. Maierhofer sicer uvod naslovi kot »A. B. C.« (1906: 2), medtem ko zanesljivejši Kotnik (1941: 42) naslova ne omenja, v spremnem tekstu pa pesnitev imenuje »Svojenje Obace«. Danes najpogosteje uporabljamo naziv *Svojenji obace*.

¹⁴ Nadaljevanje je Maierhofer objavil 25. januarja in 1. februarja 1906, v 4. in 5. številki *Miru*. Prvi del z moralnimi nauki je močno predelan, a razmeroma celovito zajet, medtem ko so »rajmi o posameznih stanovih« fragmentarni; iz njih je izločena vsakršna kritičnost.

¹⁵ Praksa ekspurgacije (iz lat. *expurgō* 'očistiti'), znana že v srednjem veku, je v katoliškem svetu od Tridentinskega indeksa dalje postala rutinska: zanjo je skrbela množica anonimnih profesionalnih ekspurgatorjev; tako so številna pomembna literarna dela, med njimi *Dekameron*, dolga stoletja cirkulirala le v »očiščeni« podobi (Rozzo 2001: 202–14).

¹⁶ Seveda tudi zanesljivosti Kotnikovega prepisa danes ne moremo preveriti; je pa bil Kotnik že leta 1913 kritičen do Haderlapa, ki je odlomke objavil »popolnoma nekritično in potvorjeno«, in Maierhoferja, ki je *Obace* »prenauredik« in »moderniziral« (Kotnik 1913: 1–2). Poleg tega ob objavi prepisa najbrž ni računal, da se bo edini znani primerek izgubil (prim. Kotnik 1941: 51).

¹⁷ Tudi »gnomično pesništvo«, običajno péto; za »Spruchdichtung« so značilni paroma rimani verzi, v katerih je bolj kot estetska razsežnost v ospredju didaktično ali politično sporočilo.

tiskovni, saj četverice verzov, ki sodijo pod posamezno črko, vsebinsko praviloma niso zaključene.¹⁸

Nenavadna pesnitev sestoji iz 404 verzov: dvaindvajsetim uvodnim verzom sledijo štirje abecedni nizi (krogi) od A do Z, kjer so paroma rimani verzi razporejeni v skupine po štiri: prvi verz se začne s črko A, peti s črko B itd. (verzi s poševno tiskanimi abecednimi inicialkami so v Kotnikovem prepisu umaknjeni v levo). Rime so pogosto le zasilne in za današnje uho zvenijo prisiljeno, medtem ko se je za verze ustalila ocena, da so okorni, celo »skrotovičeni«. A skoraj gotovo je k tako ostri oceni vplivalo dejstvo, da se še nihče ni zares potrudil natančno razumeti stvaritev podeželskega avtodidakta: številna mesta v pesnitvi ostajajo »neprebrana« in so za današnjega bralca neužitna in nerazumljiva.¹⁹

V pesnitvi smo priča poetičnim meditacijam starosvetnega, konservativnega vaškega modrijana, ki kmečkemu bralcu ali poslušalcu »v rajmih« deli nasvete za duhovno in posvetno življenje ter z njim deli tudi svoja kritična opažanja o svetu okrog sebe. Uvodoma izvemo, da so v tem »svoveniam OBACE« poleg lepih naukov in kratkočasje »tudei lepi raimi vmes« (Kotnik 1941: 42). V prvem nizu pesnik bralcu priporoča, naj veruje in zaupa v Boga, upošteva božjo besedo, se drži zapovedi in potrpežljivo prenaša svoje križe; pri jedi in pijači naj bo zmeren, gosposki in duhovščini pa načelno pokoren. (Na tej točki se le rahlo distancira od nekaterih »farjev«: poslušati jih je treba, ne pa nujno tudi posnemati.) Prvi niz torej izzveni v značilnem moralističnem, poučnem tonu: pazi na svoje življenje, varuj se napuha in greha ter živi tako, da boš imel ob poslednji sodbi čisto vest – pravočasno se odloči za Boga in zavrni Satana, ki ne bo mogel »peči« tvoje duše:

Ya perzaiti podai se k' buogi ti
 Da te satan nadobi
 [...]
 Zait tvoje smerti bo vkrazham pertekov
 Da satan knabo tuoyo dusho pekov (Kotnik 1941: 44)

Drugi niz se ukvarja s kmetom in njegovimi težavami. Pesnik kritizira slabe navade, kot so vlačuganje, pijančevanje in kartanje (»Da tamo bras skrbi kurbja pia noi shpila«; Kotnik 1941: 45). Obsoja kmete, ki se v nedeljo v gostilni napijejo žganja in najedo pečenke, medtem ko doma žena in otroci ostajajo »napol nagi«. Še posebej je gorak prešušnicam in hudim ženam – v taki hiši pač trpijo ljudje in celo živina:

Kni husha hudiza kader se shana griehe poda
 Tedei nie mosh anu rivno shivljenje ma
 Heduje kader je shana vhishi kaker sberina
 Tamo terpo ludi noi shevina (Kotnik 1941: 45)

¹⁸ »Igračka« je bila Drabosnjaku očitno všeč: abecedno je uredil tudi (prozne) začetke odstavkov v *Marijinem pasijonu*.

¹⁹ Še najbolj podrobna razlaga se nahaja v opombah Kotnikovega prepisa (1941). Nekaj opomb je tudi v delni objavi (samo 2. niz abecede), ki jo je pripravil Ivo Antič (*Srp* 16, št. 87-88, 2008, str. 4–7). Dovolj razlogov je torej, da lahko upamo na novo izdajo *Obaceja* z nujno potrebnimi jezikoslovnimi in kulturnozgodovinskimi opombami, nemara pa tudi s transkripcijo v moderno slovenščino.

Treba je seveda paziti tudi na čednost hlapcev in dekel in zlasti na vzgojo sinov in hčera, da se ti ne bi vdali pregrehi in vasovali cele noči – greha se namreč človek ne naveliča, in tako lahko na koncu dobimo le kup žolnirjev in kurb:

Bo nekateri shovnier skues tu gratov
 Dekelza pa ana kuerba²⁰ varjemi moj perjatou (Kotnik 1941: 46)

Sledi nekaj bolj osebnih verzov: iz njih izvemo ne le, da je pesnik priljubljen in ga ob nedeljah na domu oblegajo trume obiskovalcev, temveč posredno izvemo tudi za neko nesrečo, ki je »porednega paura« doletela zaradi »fovšije« in izdajstva dobrega prijatelja, na katerega se je zanesel. Gre za odlomek, na katerem sloni domneva, da so oblasti zoper Drabosnjaka in njegovo literarno delo intervenirale razmeroma zgodaj, še pred natisom *Obaceja*:

Sedei mena shkoda suo modraga vezhi
 Vender mam pomenkenje velko rezhi
 Jas sim se na ta vezha perjatala sanesou
 Pa glih te je menei rozhe terdu svesou
 Tu viefte dasim mou dober kruh brashkode vsah ludi
 Sai viefte usi kai se menei godi
 Da utam buase velko dnarjou bo
 Jas si vender pomagati namo (Kotnik 1941: 46)

Ne glede na to, kako razumemo te nekoliko nejasne verze, sledi nemara najzanimi-
 vejši del pesnitve, ki prinaša nekaj pronicljivih družbenokritičnih opazk:

Tiho tiho gospudi vi
 Poshusheite kai se vam povje
 [...]
 Xtuer ta preuva je an pour biu
 Katieri je nam te kruh dobiu
 Kader sviet ta paura knabiv mou
 Se obeden gospued nabiu snashou

Pesnik najprej sprejme ustaljeno razmerje med gospodarjem in podanikom in gos-
 pada postavi v težko zamisljivo vlogo podrejenega poslušalca, ki ne sme ugovarjati.
 Zatem mu pove svoje: kmet je tisti, ki je bil prvi, ki vsem priskrbi kruh – in brez kate-
 rega nihče ne bi bil gospod. Nadaljevanje je še bolj ostro (zaradi slabše razumljivosti
 je spodaj dodan nezavezujoč poskus modernizacije besedila):

Yas sahualmte o bueh ti nash
 Da skues paura nam kruh dash
 Moja pamat mene taku vezhi
 Da od paura pridajo vse rezhi
 Zieu sviet biv nezdr pauer kruh kna biu dobiv
 Se tudei obeden gospued nabiv rodiv
 Sazhi ftan pride od paura knam
 Te graf noi firsht inu kaisher sam.
 (Kotnik 1941: 46)

²⁰ V starejši razpravi se Kotnik (1913: 13) še samocenzurira s tropičjem, leta 1941 pa vendarle v tisk
 spusti tudi nesrečno besedo »kuerba« (1941: 46). Maierhofer na tem mestu piše »šlefa« (1906: 27).

[Jaz se ti zahvaljujem, o Bog naš,
da nam po zaslugi kmeta kruh daš.
Moja pamet me tako uči,
da od kmeta pridejo vse reči.
Ves svet bi bil nič, če bi kmet kruha ne bil dobil,
in tudi noben gospod bi se ne bil rodil.
Vsak stan pride od kmeta k nam:
grof, knez in cesar sam.]

Nepričakovano radikalni diskurz vaškega verzifikatorja se nadaljuje in celo poglobi v tretjem nizu Drabosnjakove abecede. Na začetku najdemo predelavo slogana upornih nemških kmetov iz 16. stoletja, ki poudarja, da v Adamovem času, ob stvarjenju, ni bilo stanovskih razlik:

Okueli sabe je kopou Odam
Pa obeden grof bel ädelman (Kotnik 1941: 47)²¹

Gospôda kmeta zaničuje in izkorišča, mirno lomasti njegov kruh in pečenko ter ga ima obenem za norca:

Dali vse vino noi prathe le pauer da
Vender gospued paura sa norza jema
[...]
Le sam pauer puele dieva noi skerbi
Da gospued pian noi sët bras skerbi spi (Kotnik 1941: 47)

Medtem ko gospod »pijan in sit brez skrbi spi«, kmetu preostanejo le trdo delo, bedno životarjenje in zaničevanje s strani gosposke, ki je »bras vsezhasti«.

Sledi značilno konservativno tarnanje pesnika o propadanju vseh vrednot med ljudmi: prišli so slabi časi (»shlacht zaiti«) – med ljudmi ni več pravičnosti, poštenja, pobožnosti, pravice, usmiljenja, čednosti, resnice, čistosti in ljubezni.²² Namesto tega vladajo laž, zavist, krivica in goljufija, in kajpada, tudi seksualna degeneracija:

Waram da so se pomujale deklze brumne biti
Sedei se kna shavajo svoi frucht ubiti
Prei so ble dekelze koker zhiffta susana
Sedei se ana sramuja kader mora biti sama. (Kotnik 1941: 48)

Dekleta, včasih pobožna, se zdaj ne sramujejo ničesar – ne ustavijo se niti pred odpravo nezaželene nosečnosti. S fanti ni nič bolje; nekoč so bili očetom poslušni, zdaj se vedejo kot kozli, derejo kot vrane in zapeljujejo nedolžna dekleta:

Yas shlishm da se ponozhi daro kaker vrane
Skves tu bojo nadoushne deklze sapelane (Kotnik 1941: 48)

²¹ V nemščini se rimana dvovrstičnica, ki ji lahko sledimo že v 12. stoletje, v dobo angleških kmečkih puntov in lolardskega pridigarja Johna Balla, najpogosteje glasi: Als Adam grub und Eva spann, / wo war denn da der Edelmann.

²² Z Drabosnjakovimi besedami: gvishnasft, rihtëkait, brumnasft, praviza, usmilane, zhednost, resniza, zhlost, lubiesn.

Ob koncu tretjega niza abecede Drabosnjak najavi še eno temo, ki ga očitno močno žuli: seksualno razpuščenost in hipokrizijo nekaterih duhovnikov:

Poleimo she naduhovni štan
 Kaku zhiŕto nezh ni sda shteman
 Zait je pershou damamo duhouněžhe ko sasmieh
 Kier nazhiŕta lubiesn pernekatierah ni vezh grih (Kotnik 1941: 48)

Kritika pokvarjene duhovščine se v četrtem nizu abecede nadaljuje in stopnjuje: če je šlo nekdat za najbolj spoštovani stan, danes mnogi njegovi predstavniki nimajo »perpitje obene mere«, zato jim nihče več ne verjame; vdajajo se pijači, hrani in pohlepu – zlasti pogoltni so na denar.²³ Njihovo delovanje je povsem v nasprotju z apostoli, ki so svoje besede podkrepili z dejanji, ne pa s »slabim zgledom«:

Kriŕtus noi apoŕtlni so bli
 Svoi uk is dianjam terdli
 Farji sedei doro predigati znajo
 Vender srauen ani shlaht exempl dajo (Kotnik 1941: 49)

Ne preseneča, da je Maierhofer takšne verze v svoji objavi zatajil: iz gnevnega izbruha zoper pokvarjene farje mu je uspelo izbrskati le štiri nekritične verze, ki so vsekakor vredni navedbe, saj pesnikovo mnenje o duhovniškem stanu povsem sprevržejo:

Duhovniki nam morejo veliko pomagati,
 Saj morjo hudo uro proč odgnati.
 Njih pridige pa naj so po evanjelah
 Ob praznikih ino nedelah. (Maierhofer 1906: 27)

Ob koncu četrtega niza Drabosnjakova ogorčenost izzveni v apelu, naj ljudje ne sledijo pohujšljivim dejanjem duhovnikov – kljub vsemu naj živijo moralno, zaupajo Bogu, pretrpijo svoje križe in poskrbijo za zveličanje duše. Naposled pesnik spregovori še o sebi in okoliščinah, v katerih je spesnil *Svovenji obace*:

Ŧas se shribam Andrejas Shveŕtar
 Pa jas she knism suo ŕtar
 Jas mam ane sriednie liete
 Te raime sim naredov per moimi dele po lete (Kotnik 1941: 49)

Priznati je torej treba, da pesnitev, pognojena s potom kmečkega dela, prinaša nekaj ostrih družbenokritičnih opazk, kakršnih od neizobraženega kmeta nemara ne bi pričakovali in kakršnih si v tem času ne bi nihče drznil javno artikulirati. Politični radikalizem vaškega verzifikatorja, ki v duhu kmečkih puntarjev spodkopava avtoriteto gosposke in opozarja na nemoralnost duhovščine, bi seveda utegnil biti več kot prikladen razlog za intervencijo lokalnih oblasti.

Ena lepa zelu nova latania in druge satire: rimarije na meji blasfemije

Drabosnjak je natisnil še eno knjižico, ki je ravno tako kot *Obace* ni mogoče natančno datirati, a je na podlagi (boljšega) jezika mogoče domnevati, da je nastala

²³ Pesnik ob tem mimogrede razkrije lastno vraževerje – verjame, da medtem ko slabi duhovniki popivajo po gostilnah, namesto da bi bili v svojih farah, na voljo ovčicam, pride toča in pobije poljščine (Kotnik 1941: 49–50).

pozneje. Gre za peterico parodičnih in satiričnih besedil, natisnjenih na eni poli brez skupnega naslova, v njej pa izstopa uvodna *Ena lepa zelu nova latania od tah hudah shien*. Že Drabosnjak je nemara čutil, da *Latania* potrebuje predgovor, ali natančneje, zagovor. V njem pesnik najprej pojasni, da je litanija posvečena ženam, ki so zoprne, nesramne, fovš, nezveste, zanikrne, žleht in zapravljive. Zaveda se možnih negativnih pedagoških učinkov takšnega čtiva, saj si otroci kaj slabega (»lieberna«) prej zapomnijo kot kaj dobrega – a pred očitkom se skuša zavarovati, češ da bodo otroci »skues tu lieberno branje« dobili veselje (»væsht«) do branja – in potem bodo raje brali tudi brumne »duhoune bukve«. Litanije, ki bodo v hišo prinesle »smieh noi shpot«, bodo hude žene izmodrile: ko bodo otroci »to latanijo vezh barti brali se bojo nieh hudobne matere sramvale noi varvale tazhah falarjov« (Šuster 2016: 7–8).

Latania je parodija katoliških litanij in še najbolj konkretno spominja na *Litanije vseh svetnikov*. V središču burkaškega posnemanja cerkvenih obrazcev je napad na ženske napake: »hude žene« se pač morajo poboljšati. Kot je za litanije običajno, se nizajo strukturno podobni verzi, ki jim sledi enoten odpev, odgovor skupnosti navzočih: npr. verzu »Vi hude shane se spreobernite« sledi odpev »Mi prosimo tabe spreoberni se«. Spodaj je nekaj izbranih drugoosebnih nagovorov:

Ti rogament teh bolh, / *Mi prosimo tabe spreoberni se.*
 Ti nasrezha zale hishe, / *Mi prosimo ...*
 Ti iftna kazha, / *Mi prosimo ...*
 Ti na kofe navajani trap, / *Mi prosimo ...*
 Ti stekli paes, / *Mi prosimo ...*
 Ti skushani nazhisti stov, / *Mi prosimo ...*
 Ti smertna diela tvoiga mosha, / *Mi prosimo ...*
 Ti shrabel skateriem ga utrugua perbiash, / *Mi prosimo ...* (Šuster 2016: 8–9)²⁴

Naslednji sklop litanij se nadaljuje s perspektive mož, ki naj se rešijo hudih žena in njihovih napak. Kot skuša ponazoriti spodnji izbor, nizanje verzov s svojo značilno repetitivnostjo ob trivialno znižani tematiki proizvaja neubranljivo komičen učinek:

Od useh hudah shien bodita, rieshani o moshi / *Mi prosma dabi bli rieshani od tazhah zhien.*
 Od nieh poshelenja, / *Mi prosma ...*
 Od nieh halufije, / *Mi prosma ...*
 Od nieh foush jesika, / *Mi prosma ...*
 Od shraja teh bab, / *Mi prosma ...*
 Od nieh osierenja, / *Mi prosma ...*
 Od nie klvbvenja ponozhi, / *Mi prosma ...* (Šuster 2016: 10–11)²⁵

Zaključni niz spet neposredno nagovarja žene in jih poziva, naj se poboljšajo in spreobrnejo – kajpada s pomočjo svojih vrljih mož (spet sledi nekaj izbranih verzov z odpevi):

²⁴ V nekoliko moderniziranem prepisu Lojzeta Wieserja: »Ti regiment teh bolh / Ti nesreča cele hiše / Ti trupena kača / Ti na kofe navajen trap / Ti stekli pes / Ti skaženi nečisti stol / Ti smertna dila tvojega moža / Ti žrebl, s katerim ga v trugvo pribiješ ...« (Šuster 2016: 25–30). Faksimile *Latanije* je sicer pripravil že Branko Reisp (Šuster 1966); v redakciji Jožeta Faganela pa jo je v antologiji parodije *Prosto po ...* objavil tudi Marko Juvan (Juvan 1999: 10–15).

²⁵ Modernizirano: »Od vseh hudih žensk bodite rešeni, o moške / Od njih poželjenja / Od njih goljufije / Od njih fovš jezika / Od vpitja teh bab / Od njih osiranja / Od njih kljubovanja ponoči ...« (Šuster 2016: 30–35).

Skues lubiesen tvoiga mosha, / *Spraberni se o shena.*
 Skues tashku devo tvoiga mosha, / *Spraberni se...*
 Skues perjasnost tvoiga mosha, / *Spraberni se ...*
 Skues niega pohlaevnost, / *Spraberni se ...*
 Skues niega liepo ponishnost, / *Spraberni se ...* (Šuster 2016: 11–12)²⁶

Drabosnjakova nabrita in odkrito mizogina kritika žena za današnji okus daleč prestopa meje okusnega: v času revolucije #jagtudi deluje izrazito mačistično in se ne bere prav prijetno. Toda podcenjevalen odnos do žensk, čeprav prekrit z burkaško prevleko, v Drabosnjakovem času niti slučajno ne bi mogel biti razlog za problematičnost. Pač pa bi zgornje besedilo utegnilo biti sporno zaradi blasfemije: konec koncev se tu parodira sakralizirani besedilni žanr, ki je prestavljen v grobo, gostilniško profanirano ozračje; na mesto Jezusa, Marije in svetnikov stopajo »hude žene« s svojimi neštetimi napakami.²⁷ Nemara se je Drabosnjak zavedal, da se bliža robovom dopustnega – a vprašanje je, ali bi mu sklepna opomba, ki se bere kot še en zagovor, tu kaj prida pomagala: »Ta Latenija je k'satazhe shane udruk dana katere niezh dora na diejo svojam moshom. Ta brumnam panezh nagre an katere so svojam moshum fliesek noi sbaste inu lube« (Šuster 2016: 7).²⁸

Z vidika obtožbe blasfemije, ki je v zgodovini cenzure pogosto pokazala svojo moč (prim. Green in Carolides 2005: 56–57), se zdi še bolj delikatno drugo besedilo, »Spet ena nova ozhitna spued sapianze inu savinske bratre«:

Oh jest bogi pianez jest se sedei odpoviem usam hudam babam nieh fvetvanja noi djanje,
 inu jest verujem na ozheta bierta noi na sina peka inu na duha kelnarja jest verujem use kar
 vina vova noi shganja bratri verujajo ... (Šuster 2016: 13)²⁹

Še ena prozna parodija nabožne formulaične predloge (tokrat splošnega spovednega obrazca), ki jo Drabosnjak izpelje v maniri srednjeveške vagantske poezije, je humorna in samoironična: očetu birtu in njegovi častiti materi priznava, da je v življenju spil že ogromno vina, piva in žganja, in sicer iz vrčev, kangel, kozarcev, frakljev ... ter sklene s pozivom vsem očitnim pijancem:

O Gosbued biert bodi ti mena bojomi pianzi gnadlov inu milostlou kues tvojo bivo kriedo.
 Amen. V'tam jemeni ozheta bierta inu sina peka noi Duha Kelnarja. Amen. (Šuster 2016: 14)³⁰

²⁶ Modernizirano: »Skoz ljubezen tvojega moža / Skoz težko delo tvojega moža / Skoz prijaznost tvojega moža / Skoz njegovo pohlevnost / Skoz njegovo lepo ponižnost ...« (Šuster 2016: 36–38).

²⁷ Po Juvanovem mnenju *Latanija* ponuja »zglede za neskladno druženje izrazne in pomenske plati besedila oziroma za kontrast med visoko vrednostno ravni, ki jo ima citatno prevzeto gradivo, in nizko lego spremenjenega ali dodanega besedila« (Juvan 1999: 327); na ta način parodija ustvari komičen kontrast »med pričakovanim vzorcem in njegovo nepričakovano, nizko zapolnitvijo« (328).

²⁸ Modernizirano: »Ta Latanija je samo za take ženske v druk dana, katere nič dobrega ne naredijo svojim možem. Ta brumnim pa to ni namenjeno, ki so svojim možem zveste in ljube« (Šuster 2016: 39).

²⁹ Modernizirano: »Oh, jaz ubogi pijanec, jaz se sedaj odpovem vsem hudim babam, njih svetovanja in dejanja, in jaz verujem v očeta birta in v sina peka ter v duha kelnarja, jaz verujem v vse, v kar vina, piva in žganja bratje verujejo« (Šuster 2016: 41).

³⁰ Modernizirano: »O Gospod birt, bodi ti meni in nam pijancem gnadlov in milostljiv skoz tvojo belo kredo. Amen. V imenu očeta birta in sina peka in Duha Kelnarja. Amen.« (Šuster 2016: 42).

V podobno burkaškem duhu so spisane preostale tri pesmi, ki pa verjetno niso sporne. Tretja pesem o »žavbi«, ki pomaga, da človek ne pride v pekel (»Ena shavba«), parodira zdravilske recepte, v četrti pesmi (»Ena nova pesem od napitah Bratrov«) pa se Drabosnjak šaljivo umesti v družbo vinskih bratcev, ki se najbolje počutijo v taberni – izpove se, da »je mene samga sram, / ker ga tudi rad srkljam«; medtem ko se zabava z vinskimi bratci, se težave kopicijo: doma žena besni »kakor ta rogati«, birt ga terja za denarce ipd. Zaključna pesem »Raimi od mlinariov«, v kateri Drabosnjak satirično suče pero zoper goljufive in pohlepne mlinarje, ki izkoriščajo naivnost ubogih pavrov, ravno tako ne bi smela biti problematična – razen če si predstavljamo, da bi Drabosnjaka oblastem ovadil zbor užaljenih mlinarjev.

Pač pa je mogoče upravičeno pomisliti, da litanije in katoliška spoved v začetku 19. stoletja vendarle nista bila žanra, s katerima bi se kazalo šaliti na tak način – in povrh v tiskani knjigi, namenjeni preprostim odjemalcem, ki so se na Drabosnjakovo kmetijo ob nedeljah popoldne nemara zgrinjali tudi zato, ker jih je ljudski bard zabaval s tovrstnimi domislicami. Tudi vsebina *Latanije* torej izkazuje velik cenzurni »potencial« – pri čemer seveda ne smemo pozabiti, da tisk tako in tako ni bil legalen.

***

Kaj konkretno je torej izzvalo intervencijo v slovensko bukovniško podzemlje? Tega ne moremo povsem zanesljivo ugotoviti. Kot smo videli, se ponuja široka paleta možnih razlogov, zakaj bi se oblast lahko pomujala obiskati Drabosnjakovo zakotno kmetijo: razpečevanje problematičnih apokrifnih brošur (omenjena sta *Kolemonov žegen* in Šembiljine bukve); prevajanje iz indeksiranega Martina Cochemskega ter tisk in razpečevanje *Marijinega pasijona*; morebitna domača tiskarna; ilegalno tiskanje blasfemičnih parodij (*Latanija*) in naposled še ilegalno tiskanje verzov, ki zabavljajo čez gospodo in duhovnike (*Svovenji obace*). In vse to se je dogajalo povsem mimo cenzurnih predpisov, ki so tako drastično zamejili literarno produkcijo v intelektualnih središčih.³¹

Nemara se kot najbolj verjetna ponuja domneva, ki jo je implicitno izrekel že Kotnik, namreč da »[t]akega revolucionarja tedanja doba ni trpela« (Kotnik 1950: 164) – da so torej sodu izbile dno ravno nevarne zamisli iz *Obaceja*. In res, kolikor sočasno pustošenje napoleonskih vojn po Koroškem v Drabosnjakovih rajmih nekoliko presenetljivo umanjka, ali se mestoma ne zdi, da se v poeziji kmeta, sicer globoko potopljenega v starodavno duhovno izročilo, oglašajo egalitaristični akordi francoske revolucije? Takšna interpretacija bi bila gotovo prenapeta (med bukovniki na splošno pač ne bomo našli frankofilije, prej nasprotno) – toda gotovo bi lahko rekli, da se vsaj v *Obaceju* obujajo oblastem neprijetni duhovi srednjeveških kmečkih uporov. Na neki način si je torej mogoče misliti, da sta po Drabosnjaku udarila oba konca cenzurne palice hkrati: bil je preveč »nazadnjaški« in obenem preveč »napreden«. Njegova sankcionirana poezija je dolgo ostala izločena iz reprezentativnega nacionalnega kanona in slabo znana, problematični *Obace* pa je le naključje rešilo pred pozabo in drastično

³¹ Pregledno o literarni cenzuri na Slovenskem v dolgem 19. stoletju prim. Dović 2020.

falsifikacijo. A kot priča ravno ta pesnitev, je Drabosnjak iz svoje obrobne, pollegalne pozicije lahko izrekel marsikaj, česar si njegovi bolj izobraženi pesniški sodobniki ne bi mogli privoščiti.

VIRI IN LITERATURA

- Norbert BACHLEITNER, 2017: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau.
- Norbert BACHLEITNER, 2021: From Paternalism to Authoritarianism: Censorship in the Habsburg Monarchy (1751–1848). *Slavica TerGestina* 26/1. 54–88.
- Catalogus librorum a commissione aulica prohibitorum*. Dunaj: Kaliwoda, 1758.
- Marijan DOVIČ, 2020: Slovenski literati in cesarska cenzura: izbrani primeri iz dolgega 19. stoletja. *Cenzura na Slovenskem od protireformacije do predmarčne dobe*. Ur. Luka Vidmar. Ljubljana: ZRC SAZU. 243–86.
- Jonathan GREEN, Nicholas J. KAROLIDES, 2005: *Encyclopedia of Censorship*. New York: Facts on File.
- Marko JUVAN (ur.), 1999: *Prosto po ...: cvetnik slovenske parodije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- France KOTNIK, 1913: *Andrej Šuster – Drabosnjak*. Maribor: Zgodovinsko društvo.
- France KOTNIK 1941: Drabosnjakov Svovenji obace. *Slovenski jezik: glasilo slovenskega društva* 4. 40–54.
- France KOTNIK, 1941a: Drabosnjak in Cochem. *Slovenski jezik: glasilo slovenskega društva* 4. 175–76.
- France KOTNIK, 1950: Pri Zvrhnjem Drabosnjaku. *Koledar Družbe sv. Mohorja 1950*. Celovec: Družba Sv. Mohorja. 163–65.
- Janko MAIERHOFER, 1906: Andrej Šustar, p. d. Drabosnjak, kmet in posestnik in njegov »A-Be-Ce«. *Mir* 15/1, 5. januar. 2. 15/4, 25. januar. 21. 15/5, 1. februar. 27.
- Herta MAURER-LAUSEGGER, 2016: Koroško bukovništvo skozi čas. *Jezik in slovstvo* 61/3–4. 35–48.
- Matija OGRIN, 2020: Poznobaročni slovenski rokopisi – literarna tradicija v spoprijemu z razsvetljensko cenzuro. *Cenzura na Slovenskem od protireformacije do predmarčne dobe*. Ur. Luka Vidmar. Ljubljana: ZRC SAZU. 119–50.
- Branko REISP, 1966. Andrej Šuster-Drabosnjak (1768–1825). *Parodije in satirične pesmi. Faksimilirana izdaja*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 1–27.
- Ugo ROZZO, 2001. Italian Literature on the Index. *Church, Censorship and Culture in Early Modern Italy*. Ur. Gigliola Fragnito. Cambridge: Cambridge University Press. 194–222.
- Andrej ŠUSTER – DRABOSNJAK, 1966. *Parodije in satirične pesmi. Faksimilirana izdaja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Andrej ŠUSTER – DRABOSNJAK, 2016. *Ene zelo lepe litanije, spisane od porednega kmeta v Korotanu*. Celovec: Drava.
- Sonja SVOLJŠAK, 2020. Prisotnost in/ali odsotnost filozofsko oziroma politično spornih oziroma prepovedanih angleških, ameriških in francoskih avtorjev in njihovih del v licejski knjižnici do leta 1848. *Cenzura na Slovenskem od protireformacije do predmarčne dobe*. Ur. Luka Vidmar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 181–210.

SUMMARY

In the eighteenth and early nineteenth century, the Slovenian-language literary tradition of the so-called “bukovniki” (the word comes from the old Slavic term for the book) was very much alive in Carinthia, but also in Styria and Carniola. The “book people” were mostly self-taught peasants who copied books, compiled manuscripts (mostly religious), sometimes wrote original poems or even had their works printed. As secularized censorship gained ground in the Habsburg monarchy in the late eighteenth century, this tradition became problematic, as this peasant production eluded state supervision and, moreover, did not conform in its (baroque) nature to the new Enlightenment trends that sought to “rationalize” the old forms of Christianity. This article deals with the literary work of the Carinthian folk poet and writer Andrej Šuster – Drabosnjak (1768–1825) and his conflict with the authorities at the beginning of the nineteenth century, which severely affected him both materially and creatively. Although this conflict remains somewhat opaque for lack of material evidence, the analysis shows that Drabosnjak may have been problematic because he translated and distributed banned or undesirable books, and that individual passages in his illegally printed pamphlets *Svoenji obace* and *Latania* may have been controversial, especially because of their sharp social criticism of the nobility and corrupt clergy.